

1. UVOD

Klimatske promjene posljednjih su desetljeća postale jedna od najozbiljnijih manifestacija globalne okolišne krize i jedna od najvećih prijetnji životu kakav poznajemo. Iako klimatske promjene potječu iz prirode, kao prijetnja svoje uzroke imaju u modernoj društvenoj organizaciji: ekonomskom, političkom i kulturnom sustavu koji se sa Zapada širi ostatkom svijeta. U pogledu uzroka i tempa promjena, antropogeno globalno zagrijavanje i prateće klimatske promjene fenomen su bez premca u ljudskoj povijesti. Zbog kompleksnosti pregovora i širine konsenzusa potrebnog da bi se postigao dogovor, politička akcija potrebna za rješavanje ovog problema predstavlja velik izazov za suvremene globalne, regionalne i nacionalne društvene institucije, kao i vladajuće društvene odnose.

Znanost o klimi dugo je sazrijevala. Efekt staklenika otkriven je još u 18. stoljeću, a veza između ugljikovog dioksida i temperature atmosfere uočena je sredinom 19. stoljeća. Međutim, tek od 80-ih godina prošlog stoljeća prikuplja se sve više dokaza da ljudsko društvo utječe na globalni okoliš: da globalna temperatura raste i da se kao posljedica toga klima na planetu mijenja. Globalno zagrijavanje ima dugoročne kumulativne uzroke u cijeloj povijesti modernog društva (od industrijske revolucije naovamo) i odnosa tog društva prema prirodi, koji je ignoriran sve dok posljedice nisu postale očite. Najveći utjecaj na promjenu klime iz ljudskih izvora ima spaljivanje fosilnih goriva kroz bazične industrijske procese, praćeno stoljetnom automobilskom kulturom, suvremenom poljoprivrednom proizvodnjom i deforestizacijom.

U svom izvješću iz 2007. godine, u kojem se sa sigurnošću potvrđuje da ljudske djelatnosti uzrokuju globalno zagrijavanje, Međunarodni panel za klimatske promjene (Intergovernmental Panel for Climate Change – IPCC) upozorava da se porast temperature mora ograničiti unutar 2 °C, granice koju će čovječanstvo moći izdržati i na koju će se moći adaptirati. Međutim, emisije su nastavile rasti iz godine u godinu, a učinkovit međunarodni dogovor kojim bi se države svijeta obvezale smanjiti svoje emisije nije postignut. Način na koji se zadovoljava rastuća lepeza potreba ljudske populacije još uvijek je onaj isti koji je do problema i doveo. Znanstvenici sve češće upozoravaju da će, nastavi li se po starom (*business-as-usual*), temperatura porasti i do 4 °C već do 2060. zbog smanjene sposobnosti šuma i oceana da upiju višak CO₂. Ovakva „katastrofična” predviđanja bilo je nemoguće čuti prije deset godina. Danas, kako znanost o klimi napreduje, ona su postala uobičajena, dio *mainstreama*. Koncepti točke nakon koje nema povratka (*tipping point*) i kaskadnih pozitivnih povratnih petlji (*positive feedback loop*) postali su rašireni u znanstvenom diskursu.

Globalno zagrijavanje i klimatske promjene predstavljaju vrlo kompleksan problem za one koji navedene fenomene žele razumjeti. Osamdesetih godina prošlog stoljeća koncept antropogenog globalnog zagrijavanja, slično kao Khunova znanstvena paradigma, vodio je ciljane empirijska istraživanja u sve većem broju različitih znanstvenih disciplina, koristeći

pritom sve više raznolikih i sofisticiranih znanstvenih metoda i modela. Ta kompleksnost uključuje i društvo i društvene odnose, stoga ni društvene znanosti ne mogu ostati ravno-dušne prema promjenama koje se realno manifestiraju u društvu, a ni prema promjenama u javnom, znanstvenom i političkom diskursu. Priroda za sociologiju više ne može biti stabilna pozadinska konstanta. Zato što i prirodne i društvene znanosti stoje pred sličnim izazovima, 90-ih se godina prošlog stoljeća autori koji zastupaju kompleksni pristup zalažu za ukidanje razlikovanja između prirodnih i društvenih znanosti (Welsh, 2010.). Dinamika klimatskih promjena objedinjuje te izazove otvarajući pitanja predviđanja, višestrukih budućnosti, dihotomije i izbora za sve discipline.

Formirajući politički diskurs, promjene koje su se zbivale u znanstvenom pristupu klimatskim promjenama postavile su ih kao politički problem. Znanost o klimi tako postaje pokretačem tema koje dominiraju političkim agendama, ali i izvor političkih pregovora i sukoba.

Istraživanja geofizičkih procesa antropogenog globalnog zagrijavanja još uvijek napreduju, i ima još puno prostora za pridonijeti razumijevaju tog fenomena. No, goruća pitanja tiču se političkih, ekonomskih i društvenih struktura te odnosa između ljudskih akcija i vjerovanja, i prirodnih procesa i društvenih posljedica. Klimatske promjene stoga nisu isključivo okolišni problem, već su povezane sa sve širim spektrom društvenih i političkih pitanja, a prije svega s pitanjem održivosti postojećeg tipa ponašanja suvremenog čovjeka prema planetu, odnosno pitanjem njegova opstanka.

Imajući na umu rečeno, u knjizi sam analizirala karakteristike „društva visokih emisija” (*high carbon society*) kao generatora klimatske krize. Polazna teza je: postojeći tehnološki i organizacijski ustroj suvremenih društava kao bitan „nusprodukt” suproizvodi globalno zagrijavanje te posljedično – klimatske promjene. Naime, razvijena društva snažno su usmjerena na fosilna goriva (njihovim izgaranjem nastaje staklenički plin ugljikov dioksid) te na druga goriva i tehnologije koje stvaraju druge stakleničke plinove. Rasvjetljavanjem karakteristika društva visokih emisija razjasnit će se društveni uzroci klimatskih promjena, ali i kompleksnost rješenja potrebnog za taj problem. Također sam teorijski artikulirala sociološke dimenzije klimatskih promjena. Preliminarno, smatram da sociološke dimenzije klimatskih promjena obuhvaćaju karakteristike društvenog ustroja koji utječe na uzroke klimatskih promjena, medijsku (re)prezentaciju klimatskih promjena, (de)politicizaciju znanosti o klimi, „klimatsku pravdu” (*climate justice*) i dr. Svako znanje o uzrocima i posljedicama klimatskih promjena i rješenjima za njih prate određena gledišta o tome kako društvo funkcionira, odnosno kako bi trebalo funkcionirati. Ta gledišta također čine sastavni element socioloških dimenzija.

Sociološka analiza karakteristika i društvenih uloga aktera relevantnih za spoznaju klimatskih promjena u Hrvatskoj kao i za načine ovladavanja ovim problemom u fokusu je empirijskog dijela knjige. Kvalitativnim istraživanjem ispitala sam mišljenja relevantnih aktera o učinkovitosti državnih politika i mjera za smanjenje emisija stakleničkih plinova u okviru Protokola iz Kyota te njihova mišljenja o preprekama implementaciji tih mjera

i politika te vezanim procesima. U sklopu istraživanja provedeni su polustrukturirani intervjui na namjernom uzorku, koji predstavljaju izvor podataka za analizu mišljenja aktera relevantnih za spoznaju i procesiranje društvene reakcije na klimatske promjene u Hrvatskoj. Uzorak je pritom obuhvatio aktere iz: a) javne uprave (organizacije i ministarstva na nacionalnoj razini koji se bave klimatskim promjenama), b) politike (Sabor i političke stranke), c) civilnog sektora (nevladine organizacije koje se bave klimatskim promjenama), d) znanosti (znanstvenici koji rade na projektima neposredno vezanim uz klimatske promjene), e) poduzetništva (gospodarstveni subjekti koji najviše pridonose emisijama/smanjenju stakleničkih plinova u Hrvatskoj).

Društveni doprinos rada sadržan je u ostvarenim ciljevima istraživanja. Analizirala sam položaj Hrvatske u globalnom kontekstu emisija stakleničkih plinova i utvrdila karakteristike i stupanj „karbonizacije” hrvatskog društva te uloge i mišljenja aktera relevantnih za globalno zagrijavanje i klimatske promjene u Hrvatskoj. Zaključci koji proizlaze iz istraživanja predstavljaju značajan doprinos razumijevanju bitnog i aktualnog društvenog procesa donošenja i operacionalizacije klimatske politike u hrvatskom društvu te o kontekstu, preprekama i mogućnostima tog procesa.

Znanstveno-teorijski doprinos rada odnosi se na utvrđivanje karakteristika po kojima je Hrvatska društvo visokih emisija i socioloških dimenzija klimatskih promjena, čime je ovaj rad prilog razvoju sociologije okoliša u specifičnoj temi društveno uzrokovanih klimatskih promjena. Također, teorijske spoznaje i empirijski rezultati mogu se koristiti u daljnjim istraživanjima odnosa prema politici klimatskih promjena u Hrvatskoj, posebno u kontekstu istraživanja društvenih aktera koji se pozicioniraju kao prepreka, odnosno kao promotori razvoju mjera suzbijanja i prilagodbe klimatskim promjenama.

Knjiga se sastoji od šest poglavlja i zaključka, koji su tematski koncipirani u tri dijela. Nakon Uvoda, drugo, treće i četvrto poglavlje bave se teorijskim tumačenjima različitih društvenih aspekata klimatskih promjena s posebnim naglaskom na razvoj klimatske znanosti te na analizu suvremenog društvenog sustava koji je do problema doveo. U ovom je dijelu također sadržan pregled glavnih društvenih dimenzija klimatskih promjena.

Peto poglavlje čini drugu tematsku cjelinu knjige, a odnosi se na analizu hrvatskog društva kao društva visokih emisija. U ovom poglavlju bavimo se analizom stupnja karbonizacije Hrvatske u globalnom kontekstu, projekcijom budućih emisija te analizom razvojnih odabira koji su (ne)sukladni zadaći smanjenja emisija stakleničkih plinova.

Šesto poglavlje čini treću tematsku cjelinu knjige i odnosi se na provedeno istraživanje o mišljenjima i stavovima aktera o stanju i učinkovitosti klimatske politike u Hrvatskoj. U ovom poglavlju, nakon iznesenih metodoloških postupaka i odabira, slijedi detaljan pregled rezultata analize istraživanja te zaključci, odnosno odgovori na istraživačka pitanja.

U zaključku knjige na temelju poglavlja i istraživanja koji prethode donosim ocjenu stanja klimatske politike kako u svijetu tako i u Hrvatskoj te tumačenja mogućih uzroka takvog stanja.